

O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI

VOL. 3 ISS:3 (2026)

INSURANCE MARKET OF UZBEKISTAN СТРАХОВОЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА

INSURANCE

TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS

№	MUNDARIJA	Page
1.	TOVARLAR AUDITI NATIJALARINI AUDITORLIK HISOBOTIDA AKS ETTIRISH TARTIBI <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Qurbonov Muhammadali Bahodirovich</i>	4
2.	O'ZBEKISTONDA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Shirinova Obida Toshpulatovna</i>	8
3.	ORGANIZATION OF AN AUDIT OF THE MOVEMENT OF FIXED ASSETS BASED ON INTERNATIONAL STANDARDS REQUIREMENTS <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Orzumurodova Farangiz Damirovna</i>	12
4.	QURILISH TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Qo'chqorov Muslimbek Bobojon o'g'li</i>	16
5.	SAVDO KORXONALARIDA TOVAR OPERATSIYALARI AUDITINING TASHKILY TA'MINOTI <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Tursunboyev Sarvar Shuxrat o'g'li</i>	19
6.	SAVDO KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich</i>	24
7.	TURIZM KORXONALARIDA HISOB SIYOSATINI SHAKLLANTIRISH <i>Ibragimov Mansur Mardonovich</i>	27
8.	KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA NAZORATINING INNOVATSION MEXANIZMLARI <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Davronov Miraziz Baxtiyor o'g'li</i>	30
9.	XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA ASOSIY VOSITALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Bahodirova Madinabonu Ixtiyor qizi</i>	33
10.	MEHNAT HAQI HISOBI VA AUDITINING ZAMONAVIY METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Yusupov Shavkar Xushvaqt o'g'li</i>	37
11.	KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA AUDITINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Akmalov Ilg'or Nazirovich</i>	41
12.	XIZMAT KO'RSATUVCHI KORXONALARDA XARAJATLAR HISOBI VA KALKULYATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Toshbekov Firdavs Abdurauf o'g'li</i>	44
13.	XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TOVAR-MODDIY ZAHIRALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Bahodirova Madinabonu Ixtiyor qizi</i>	47
14.	ASOSIY VOSITALARNI HISOB OBYEKTI SIFATIDA TASNIFLASH VA BAHOLASHNI MHXS ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Shakarov Shahzod Sobir o'g'li</i>	52
15.	XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNING KREDIT VA QARZ MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH HISOBINI VA TAHLILINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Mahmudova Go'zal Samadjon qizi</i>	56

“O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI” JURNALI TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

1. Teshabayev To‘lqin Zakirovich (Kengash raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, i.f.d. prof.).
2. Fayziyev Orifjon Olimovich (Kengash raisi o‘rinbosari, Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktor o‘rinbosari).
3. Azimov Rustam Sadikovich (O‘zbekinvest eksport-import sug‘urta kompaniyasi AJ Bosh direktori, i.f.d. prof.).
4. Mehmonov Sultonali Umaraliyevich (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d., prof.).
5. Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d. prof.).
6. Xudoyqulov Sadirdin Karimovich (TDIU huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari” ilmiy tadqiqot markazi direktori).
7. Xalilov Oybek Nasirovich (O‘zbekiston sug‘urta bozori professional ishtirokchilari Uyushmasi Kengash raisi).
8. Qo‘ldoshev Qamariddin Mansurovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida professori, i.f.d., Bosh muharrir).
9. Zaynalov Jahongir Rasulovich (Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “Moliya” kafedrasida mudiri, i.f.d. prof.).
10. Shennayev Xo‘jayor Musurmanovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida mudiri, DSc, prof.).
11. Boyev Habibullo Ismoilovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, i.f.d.).
12. Nurullayev Abdulaziz Sirojiddinovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, i.f.d.).
13. Merident Randles (FSA, MAAA. Prinsipal & Consulting Actuary. Senior Consultant, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative).
14. Ong Xie (FIA, FSAS. Program Manager, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative. Pronouns: She/Her).
15. Yadgarov Akram Akbarovich (TDIU “Yashil iqtisodiyot” kafedrasida professori, i.f.d.).
16. Yuldashev Obiddin Toshmurzayevich (TDIU magistratura dekan muovini, i.f.d.).
17. Maxmudov Akbar Abduxamidovich (Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti rektori, PhD, dotsent).
18. Axrorov Zarif Oripovich (TDIU Samarqand filiali “Moliya, soliq va bank ishi” kafedrasida mudiri, i.f.d., dotsent).
19. Qurbonov Xayrulla Abdurasulovich (TDIU Xalqaro va milliy reytinglar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i, i.f.n. dots.).
20. Raxmatullayev Botirjon Abduxamidovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti. Akademik faoliyat bo‘yicha prorektor PhD, dotsent).
21. Musaxonzoda Ikromjon Sobirxon o‘g‘li (TMC institute “Milliy ta‘lim yo‘nalishlari akademik faoliyat va ilmiy ishlar” bo‘yicha prorektor, PhD).
22. Hasanov Xayrulla Nasrullayevich (TDIU Besh tashabbus markazi bo‘lim boshlig‘i, PhD).
23. Kenjayev Ilxom G‘iyozovich (TDIU magistratura dekan muovini, PhD, dots.).
24. Imomov Hamdilla Hamdamovich (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida professor v.b., i.f.n.).
25. Baratova Dinara Alisherovna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD. Tahririyat kengashi kotibi).
26. Agzamov Avazxon Talgatovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, PhD).
27. Nomozova Qumri Isoyevna (Bank moliya akademiyasi dotsenti, PhD).
28. Xamdamiy Shoh-Jaxon Raxmat o‘g‘li (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida dotsenti, PhD).
29. Maxmudov Samariddin Baxriddinovich (“Ma‘mun” universiteti “Iqtisodiyot” kafedrasida dotsenti, PhD).
30. Abduturapova Dildora Farxodjon qizi (“Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish” bo‘limi bosh mutaxassisi, PhD).
31. Abdusattarova Dildora Baxodirovna (TDIU “Soliq va soliqqa tortish kafedrasida” dotsenti).
32. Nosirov Jasur Tursunpulotovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti “Akademik faoliyat va registrator” departamenti rahbari, PhD, dotsent).
33. Adilova Gulnur Jorabayevna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD.).
34. Malikova Dilrabo Mo‘minovna, (TDIU Samarqand filiali "Moliya, soliq va bank ishi" kafedrasida dotsenti, PhD).
35. Bobomurotova Manzura Panji qizi (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida assistenti, PhD).

SAVDO KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Po'latov Xudoyberdi Uktamovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti PhD dotsent v.b.
e-mail: pulatov.xudoyberi@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish va uni takomillashtirishning nazariy-uslubiy asoslari tadqiq etilgan. Shuningdek, zamonaviy savdo faoliyatining yangi shakllari elektron savdo, raqamli nasiya savdo, raqamli konsignatsiya savdosi hamda raqamli ombor tizimlari orqali amalga oshiriladigan savdo operatsiyalarining hisobini yuritish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda savdo korxonalarida xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida hisob tizimini modernizatsiya qilish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini integratsiyalash va avtomatlashtirilgan hisob tizimlarini joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, elektron savdo, savdo korxonalari, buxgalteriya hisobi, MHXS, avtomatlashtirilgan hisob tizimi, raqamli savdo, onlayn savdo, savdo operatsiyalari, moliyaviy hisobot.

Abstract: This article examines the theoretical and methodological foundations of organizing and improving accounting systems in trade enterprises within the context of the digital economy. In particular, the study highlights accounting issues related to modern forms of trade activities, including e-commerce, digital installment trade, digital consignment trade, and trade operations conducted through digital warehouse systems. The research also develops scientific and practical recommendations aimed at modernizing accounting systems in trade enterprises based on International Financial Reporting Standards (IFRS), integrating modern information and communication technologies, and implementing automated accounting systems.

Keywords: digital economy, e-commerce, trade enterprises, accounting, IFRS, automated accounting system, digital trade, online trade, trade operations, financial reporting.

Абстрактный: В данной статье исследованы теоретико-методологические основы организации и совершенствования бухгалтерского учета на торговых предприятиях в условиях цифровой экономики. Освещены вопросы ведения учета современных форм торговой деятельности, включая электронную торговлю, цифровую торговлю в рассрочку, цифровую консигнационную торговлю, а также торговые операции, осуществляемые через цифровые складские системы. В исследовании разработаны научно-практические рекомендации по модернизации системы бухгалтерского учета на торговых предприятиях на основе Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО), интеграции современных информационно-коммуникационных технологий и внедрению автоматизированных систем учета.

Ключевые слова: цифровая экономика, электронная торговля, торговые предприятия, бухгалтерский учет, МСФО, автоматизированная система учета, цифровая торговля, онлайн-торговля, торговые операции, финансовая отчетность.

Kirish (Введение/Introduction).

Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari jahon iqtisodiyotining barcha tarmoqlarida tub institutsional o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, savdo faoliyatining raqamli platformalar asosida tashkil etilishi elektron tijoratning jadal rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatmoqdaki, zamonaviy iqtisodiyotda savdo operatsiyalarining asosiy qismi elektron shaklga o'tib bormoqda. Natijada savdo korxonalarida hisob yuritish tizimini modernizatsiya qilish, buxgalteriya axborotlarini tezkor qayta ishlash hamda moliyaviy hisobotlarning ishonchligini ta'minlash dolzarb masalaga aylanmoqda.

So'nggi yillarda dunyo miqyosida elektron tijorat hajmining keskin ortishi savdo korxonalarida yangi iqtisodiy munosabatlar shakllanishiga olib kelmoqda. Xususan, raqamli savdo maydonchalari, mobil ilovalar, elektron to'lov tizimlari hamda avtomatlashtirilgan ombor tizimlari savdo faoliyatining ajralmas qismiga aylandi. Ushbu holat savdo operatsiyalarini hujjatlashtirish, daromadlarni tan olish, xarajatlarni hisobga olish va soliqqa tortish jarayonlarini xalqaro standartlar asosida qayta tashkil etishni talab etadi.

O'zbekiston Respublikasida ham savdo va elektron tijoratni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilib, ushbu sohani qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda. Jumladan, Prezidentning elektron tijoratni rivojlantirishga oid qarorlari savdo korxonalarida zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro standartlarga mos hisob tizimini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Shu sababli savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish masalalari iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish masalalari iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlash jarayonlarida muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Savdo faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari, jumladan, tovar-moddiy zaxiralari harakatining yuqori intensivligi, ko'p sonli xo'jalik operatsiyalari va elektron savdo tizimlarining rivojlanishi buxgalteriya hisobini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Buxgalteriya hisobining milliy va xalqaro standartlarida savdo korxonalarida xo'jalik operatsiyalarini e'tirof etish, baholash va moliyaviy hisobotlarda aks ettirishning yagona tamoyillari belgilab berilgan. Ushbu standartlar savdo korxonalarida moliyaviy axborotlarning ishonchligi va taqqoslanuvchanligini ta'minlashning muhim metodologik asosi hisoblanadi [1].

Po'latov X.U. tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda savdo korxonalarining moliyaviy faoliyati hisobi metodologiyasini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Muallif savdo korxonalarida daromadlar va xarajatlarni hisobga olish tizimini zamonaviy iqtisodiy sharoitlarga moslashtirish hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish mexanizmlarini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi [2].

Elektron tijoratning rivojlanishi savdo korxonalarida hisob tizimiga yangi talablarni qo'yimoqda. Po'latovning elektron savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etishga bag'ishlangan ilmiy ishida internet orqali amalga oshiriladigan savdo operatsiyalarini hisobga olish, elektron hujjat aylanishi va raqamli to'lov tizimlarining hisob jarayoniga integratsiyalashuvi masalalari tahlil qilingan [3].

Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobining nazariy va amaliy asoslari Urazov tomonidan keng yoritilgan. Olim savdo faoliyatida tovarlarning kirimi, chiqimi, saqlanishi va sotilishi bilan bog'liq operatsiyalarni hisobga olishning metodik jihatlarini o'rganib, savdo korxonalarini uchun samarali hisob tizimini tashkil etish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqqan [4].

Savdo faoliyatini soliqqa tortish masalalari ham buxgalteriya hisobini takomillashtirish bilan uzviy bog'liqdir. Po'latovning tadqiqotida savdo korxonalarida soliqqa tortish amaliyotidagi muammolar, soliq hisobi va moliyaviy hisob o'rtasidagi bog'liqlik hamda mavjud kamchiliklarni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan [5].

Savdo korxonalarida boshqa xizmat ko'rsatish va ishlab chiqarish subyektlaridan ayrim jihatlari bilan farq qilganligi sababli, ular uchun alohida hisob yuritish mexanizmlari zarur hisoblanadi. Urazov va Vaxidov tomonidan yaratilgan darlikda turli tarmoqlarda buxgalteriya hisobining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilinib, savdo korxonalarida hisobni tashkil etishning nazariy asoslari bayon etilgan [6].

Savdo korxonalarida tovarlarni sotish auditini takomillashtirish masalalari Po'latov tomonidan alohida tadqiq etilgan. Muallif auditing zamonaviy usullarini qo'llash orqali tovar realizatsiyasi bilan bog'liq moliyaviy operatsiyalar ustidan nazoratni kuchaytirish va hisobotlarning ishonchligini oshirish mumkinligini asoslab bergan [7].

Raqamli iqtisodiyot sharoitida savdo korxonalarida axborot texnologiyalarining qo'llanilishi buxgalteriya hisobi samaradorligini oshirishning muhim omiliga aylanmoqda. Po'latovning ilmiy ishida raqamli texnologiyalar savdo faoliyatini rivojlantirish, operatsiyalarni avtomatlashtirish va boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonlarini takomillashtirishdagi ahamiyati yoritilgan [8].

Savdo korxonalarida boshqaruv va moliyaviy nazorat tizimlarini rivojlantirish masalalari korxonada boshqaruv bo'yicha ensiklopedik manbalarda ham keng yoritilgan bo'lib, ularda korxonada faoliyatini samarali tashkil etish, hisob va nazorat tizimlarini takomillashtirishning nazariy jihatlari bayon qilingan [9].

Tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olish savdo korxonalarida faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Urazov va Shirinov tomonidan olib borilgan tadqiqotda bojxona omborlarida saqlanayotgan tovar-moddiy boyliklarni hisobga olishning o'ziga xos jihatlari hamda nazorat mexanizmlari tahlil qilingan [10].

Abdukurimov ichki savdo iqtisodiyoti bo'yicha olib borgan ilmiy tadqiqotlarida savdo korxonalarining iqtisodiy mohiyati, ularning faoliyat ko'rsatish mexanizmlari va iqtisodiy samaradorligini oshirish omillarini o'rganib, buxgalteriya hisobini takomillashtirishning iqtisodiy asoslarini yoritgan [11].

Shuningdek, Urazovning boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobining xususiyatlariga bag'ishlangan ilmiy ishlari savdo korxonalarida hisob siyosatini shakllantirish, tovar operatsiyalarini hisobga olish va moliyaviy hisobotlarni tuzish metodologiyasini takomillashtirishga oid muhim ilmiy qarashlarni o'z ichiga oladi [12].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari sifatida xalqaro standartlarga moslashish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, elektron savdo operatsiyalarini hisobga olish tizimini rivojlantirish, tovar-moddiy zaxiralarni ustidan nazoratni kuchaytirish va audit mexanizmlarini takomillashtirish masalalari alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqotlar savdo korxonalarida buxgalteriya hisobining samaradorligini oshirish hamda moliyaviy hisobotlarning ishonchligini ta'minlash uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Mazkur tadqiqotda savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy-uslubiy asoslari hamda amaliy jihatlari o'rganildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida buxgalteriya hisobi nazariyasi, moliyaviy hisobot tamoyillari, buxgalteriya hisobining milliy va xalqaro standartlari hamda savdo korxonalarida faoliyatining o'ziga xos xususiyatlariga asoslangan ilmiy yondashuvlardan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy abstraksiya, analiz va sintez, induksiya va deduksiya kabi umumilmiy usullar qo'llanildi. Ushbu usullar yordamida savdo korxonalarida buxgalteriya hisobining mazmuni, uning boshqaruv tizimidagi o'rni va hisob jarayonlarini takomillashtirishga ta'sir etuvchi omillar o'rganildi.

Tadqiqotning nazariy asoslarini shakllantirish maqsadida buxgalteriya hisobining milliy va xalqaro standartlari, savdo korxonalarida hisob yuritish bo'yicha ilmiy adabiyotlar, mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqotlari hamda amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Xususan, savdo korxonalarida moliyaviy faoliyat hisobi, elektron savdo operatsiyalarini hisobga olish, tovar-moddiy zaxiralarni harakati va audit masalalariga oid ilmiy manbalar o'rganildi.

Qiyosiy tahlil usuli yordamida savdo korxonalarida qo'llanilayotgan an'anaviy hisob tizimlari va zamonaviy raqamlashtirilgan buxgalteriya tizimlari o'zaro taqqoslandi. Bunda elektron savdo platformalari, avtomatlashtirilgan hisob dasturlari va raqamli texnologiyalarning hisob jarayonlariga ta'siri baholandi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv usulidan foydalanilib, savdo korxonalarida buxgalteriya hisobi korxonada boshqaruv tizimining ajralmas tarkibiy qismi sifatida o'rganildi. Bunda tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olish, daromad va xarajatlarni e'tirof etish, soliq hisobi, moliyaviy natijalarni shakllantirish hamda moliyaviy hisobotlarni tuzish jarayonlarining o'zaro bog'liqligi tahlil qilindi.

Shuningdek, iqtisodiy-mantiqiy tahlil va guruhlash usullari asosida savdo korxonalarida buxgalteriya hisobi samaradorligini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tizimlashtirildi. Tadqiqot natijalarini umumlashtirish va ilmiy xulosalarni shakllantirishda ekspert baholash hamda taqqoslash usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning uslubiy bazasini buxgalteriya hisobining milliy va xalqaro standartlari, savdo faoliyatini tashkil etish bo'yicha ilmiy yondashuvlar hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning zamonaviy konsepsiyalari tashkil etdi.

Natijada savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari aniqlanib, hisob jarayonlarini avtomatlashtirish, tovar operatsiyalarini nazorat qilish, moliyaviy hisobotlarning ishonchligini oshirish va boshqaruv qarorlarini axborot bilan ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqish uchun metodologik asos yaratildi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

Savdo korxonalarida iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanib, ishlab chiqaruvchi va iste'molchilar o'rtasidagi tovar ayirboshlash jarayonini ta'minlaydi. Ushbu korxonalarining samarali faoliyat yuritishi ko'p jihatdan buxgalteriya hisobi tizimining to'g'ri tashkil etilganligiga bog'liq. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda savdo operatsiyalari hajmining ortishi, elektron tijoratning rivojlanishi va moliyaviy hisobotlarga qo'yilayotgan talablarning kuchayishi savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, savdo korxonalarida buxgalteriya hisobining asosiy obyekt tovar-moddiy zaxiralarni hisoblanadi. Tovarlarining xarid qilinishi, saqlanishi va sotilishi bilan bog'liq operatsiyalar korxonaning moliyaviy natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli tovarlar harakati ustidan samarali nazorat o'rnatish va ularni hisobga olishning zamonaviy usullaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Savdo korxonalarida tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olish jarayonida ayrim muammolar uchramoqda. Jumladan, tovarlarning kirimi va chiqimini hujjatlashtirishdagi kamchiliklar, inventarizatsiya jarayonlarining yetarli darajada tashkil etilmaganligi hamda ayrim hollarda hisob va amaldagi qoldiqlar o'rtasida tafovutlarning yuzaga kelishi moliyaviy hisobotlar ishonchligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli hisob tizimini avtomatlashtirish va elektron nazorat vositalarini joriy etish zarurati ortib bormoqda.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron savdo korxonalarining rivojlanishi hisob tizimiga yangi talablarni qo'yimoqda. Elektron tijorat platformalari orqali amalga oshiriladigan savdo operatsiyalarining ko'payishi daromadlarni tan olish, elektron to'lovlarni hisobga olish va xaridorlar bilan hisob-kitoblarni yuritish jarayonlarini takomillashtirishni talab etadi. Tahlillar natijasida aniqlanishicha, elektron hujjat aylanishi va avtomatlashtirilgan hisob dasturlaridan foydalanayotgan korxonalarda hisob ma'lumotlarining aniqligi va tezkorligi yuqori darajada ta'minlanmoqda.

Savdo korxonalarida daromadlarni hisobga olish masalasi ham alohida ahamiyatga ega. Tovarlarining sotilishi natijasida yuzaga keladigan tushumlarni to'g'ri e'tirof etish moliyaviy natijalarning haqqoniy shakllanishini ta'minlaydi. Amaliyotda ayrim korxonalarda daromadlarni tan olish muddatlari va hisobga olish tartibi bo'yicha kamchiliklar uchrashi mumkin. Bu esa moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarining buzilishiga olib keladi. Shu sababli daromadlarni hisobga olishda milliy va xalqaro standartlar talablariga qat'iy rioya qilish zarur.

Savdo korxonalarida xarajatlar hisobini tashkil etish ham moliyaviy natijalarni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, transport xarajatlari, saqlash xarajatlari, reklama va marketing xarajatlari hamda savdo xodimlarining mehnatiga haq to'lash xarajatlari umumiy xarajatlar tarkibida asosiy ulushni egallaydi. Ushbu xarajatlarni to'g'ri tasniflash va hisobga olish korxonada rentabelligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri ichki nazorat tizimini rivojlantirish hisoblanadi. Ichki nazorat mexanizmlarining samarali tashkil etilishi tovarlar talon-toraj qilinishining oldini olish, noqonuniy operatsiyalarni aniqlash va moliyaviy intizomni mustahkamlash imkonini beradi. Ayniqsa, inventarizatsiya natijalarini avtomatlashtirilgan tizimlar orqali monitoring qilish hisob va nazorat sifatini oshirmoqda.

Tahlil natijalari savdo korxonalarida axborot texnologiyalarini keng qo'llashning ijobiy samara berayotganligini ko'rsatmoqda. ERP tizimlari, elektron hisob-fakturalar, QR-kod va shtrix-kod texnologiyalarining joriy etilishi tovarlar harakatini real vaqt rejimida kuzatish imkoniyatini yaratmoqda. Natijada hisob ma'lumotlarini shakllantirish jarayoni tezlashib, inson omili bilan bog'liq xatolar kamaymoqda.

Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarga moslashtirilishi ham dolzarb masalalardan biridir. Xalqaro standartlar asosida shakllantirilgan hisob tizimi moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va taqqoslanuvchanligini oshirib, investorlar va kreditorlar uchun ishonchli axborot manbaini yaratadi. Shu bilan birga, xalqaro tajribani amaliyotga joriy etish korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

O'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi natijalarga erishildi:

savdo korxonalarida tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olish tizimi buxgalteriya hisobining eng muhim yo'nalishi hisoblanadi; hisob jarayonlarini avtomatlashtirish moliyaviy axborotlarning aniqligi va tezkorligini oshiradi;

elektron savdo operatsiyalarini hisobga olish mexanizmlarini rivojlantirish zamonaviy savdo faoliyati talablaridan biridir;

daromad va xarajatlarni hisobga olishning xalqaro standartlarga moslashtirilishi moliyaviy hisobotlar sifatini yaxshilaydi;

ichki nazorat tizimlarining rivojlantirilishi tovarlar harakati ustidan nazoratni kuchaytiradi;

ERP tizimlari va raqamli texnologiyalar savdo korxonalarida boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi;

buxgalteriya hisobini xalqaro standartlar asosida tashkil etish korxonalarining investitsion jozibadorligini oshiradi.

Shunday qilib, savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish hisob ma'lumotlarining ishonchligini ta'minlash, moliyaviy natijalarni obyektiv shakllantirish, ichki nazorat samaradorligini oshirish hamda korxonalarining barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar va xalqaro standartlar asosida tashkil etilgan zamonaviy hisob tizimi savdo korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, savdo korxonalarida buxgalteriya hisobi korxonada faoliyatini samarali boshqarish, moliyaviy natijalarni to'g'ri shakllantirish va manfaatdor tomonlarni ishonchli axborot bilan ta'minlashning muhim vositasi hisoblanadi. Savdo faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari, xususan, tovar-moddiy zaxiralarning yuqori aylanuvchanligi, ko'p sonli savdo operatsiyalari va elektron tijoratning rivojlanishi buxgalteriya hisobini zamonaviy talablar asosida tashkil etishni taqozo etmoqda.

Tahlillar natijasida savdo korxonalarida tovar-moddiy zaxiralarni hisobga olish, daromad va xarajatlarni e'tirof etish, elektron savdo operatsiyalarini rasmiylashtirish hamda ichki nazorat tizimini takomillashtirish buxgalteriya hisobining eng muhim yo'nalishlari

ekanligi aniqlandi. Hisob jarayonlarini avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish moliyaviy axborotlarning aniqligi, tezkorligi va ishonchligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, buxgalteriya hisobini milliy va xalqaro standartlar talablariga mos ravishda tashkil etish moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va taqqoslanuvchanligini ta'minlaydi. Bu esa investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning korxonada faoliyatiga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Umuman olganda, savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, resurslardan samarali foydalanish, ichki nazoratni kuchaytirish va raqobatbardoshligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Takliflar

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini xalqaro moliyaviy hisobot standartlari talablariga bosqichma-bosqich moslashtirish zarur. Bu moliyaviy hisobotlarning xalqaro darajada tan olinishi va taqqoslanuvchanligini oshiradi.

Tovar-moddiy zaxiralarni hisobini yuritishda zamonaviy avtomatlashtirilgan dasturiy vositalardan foydalanishni kengaytirish lozim. Bu tovarlar harakati ustidan nazoratni kuchaytiradi va hisobdagi xatolarni kamaytiradi.

Elektron savdo operatsiyalarini hisobga olishning yagona metodologik mexanizmlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Ayniqsa, onlayn savdo, elektron to'lovlar va raqamli hujjat aylanishi bo'yicha hisob yuritish tartiblarini takomillashtirish zarur.

ERP tizimlari, elektron hisob-fakturalar va shtrix-kod texnologiyalarini joriy etish darajasini oshirish tavsiya etiladi. Bu hisob jarayonlarining tezkorligi va shaffofligini ta'minlaydi.

Daromad va xarajatlarni hisobga olishda milliy va xalqaro standartlar talablariga qat'iy rioya etilishini ta'minlash zarur. Bu moliyaviy natijalarning obyektiv shakllanishiga xizmat qiladi.

Ichki nazorat tizimini kuchaytirish va inventarizatsiya jarayonlarini muntazam o'tkazish orqali tovar-moddiy boyliklarning saqlanishi ustidan samarali nazorat o'rnatish lozim.

Buxgalteriya hisobi va audit xodimlarining malakasini muntazam oshirib borish, ayniqsa raqamli texnologiyalar va xalqaro standartlar bo'yicha o'quv dasturlarini tashkil etish maqsadga muvofiq.

Savdo korxonalarida elektron hujjat aylanishi tizimini to'liq joriy etish hisob ma'lumotlarining tezkorligi va ishonchligini oshirishga xizmat qiladi.

Boshqaruv hisobi elementlarini rivojlantirish va tahliliy axborot bazasini kengaytirish orqali korxonada rahbariyatining samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkoniyatlarini kuchaytirish zarur.

Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobi bo'yicha sohaga mos metodik tavsiyalar va namunaviy amaliy qo'llanmalarni ishlab chiqish hamda amaliyotga joriy etish tavsiya etiladi.

Mazkur takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi savdo korxonalarida buxgalteriya hisobi sifatini oshirish, moliyaviy hisobotlarning ishonchligini ta'minlash, ichki nazorat tizimini mustahkamlash va korxonalarining uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литература/References):

1. Buxgalteriya hisobining milliy va xalqaro standartlari (MHMS va MHXS)
2. Po'latov, X. U. (2023). SAVDO KORXONALARIDA MOLLIYA VIY FAOLIIYATI HISOBINING METODOLOGIK MASALALARI. *Ekonomika i sotsium*, (6-2 (109)), 931-934.
3. Po'latov, X. (2023). Elektron savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish 132
4. Urazov K.B. Savdoda buxgalteriya hisobi va soliqqa tortish. –T.: Iqtisodiyot va huquq dunyosi, 2004. –336 b.; 101.
5. Po'latov, X. U. (2023). SAVDO FAOLIIYATI SOLIQQA TORTISHDAGI MUAMMOLAR. *Ekonomika i sotsium*, (6-2 (109)), 928-930.
6. Urazov K.B., Vaxidov S.V. Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobining xususiyatlari. Darslik. - T.: «Adib», 2011. – 480 b;
7. Po'latov, X. U. (2023). SAVDO KORXONALARIDA TOVARLARNI SOTILISH AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH. *Ekonomika i sotsium*, (6-2 (109)), 919-921.
8. Po'latov, X. U. (2023). SAVDONI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARINING O'RNI. *Ekonomika i sotsium*, (6-2 (109)), 939-942.
9. "Ensiklopedicheskiy slovar-spravochnik rukovoditelya predpriyatiya"
10. Urazov, K. B., & Shirinov, U. A. (2023). OB OSOBNOSTYAX UCHYOTA TOVARNO-MATERIALNIX SENNOSTEY NA TAMOJENNIX SKLADAX. *Ekonomika i sotsium*, (6-2 (109)), 1041-1045.
11. Abdukurimov B.A. Ichki savdo iqtisodiyoti. Darslik. 1-qism. – T.: Fan va texnologiya, 2013, 150-bet.;
12. Urazov K.B. Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobining xususiyatlari. Ma'ruzalar matni. 1-qism. – Samarqand, SamISI, 2005, 5-bet